

«БЕКТЕМ»

Кыргыз Республикасынын
ИИМдин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы

Академиясынын башчысынын окуу иштери жана илимий

ишмердүүлүгү боюнча орун басары,

ю.и.д., доцент милициянын

полковниги Н.К. Маматазизова

“20”

01

2025-ж.

жетектөөчү уюм Кыргыз Республикасынын ИИМдин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Академиясынын мамлекеттик укуктук сабактар кафедрасынын Чонатаева Мээримай Салижановнанын 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» темасындагы диссертациясына

П И К И Р И

1. Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу.

Аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу, эреже катары, ар бир мамлекеттин эмгек мыйзамдарында өзгөчө орунду ээлейт. Ошол эле учурда аялдардын эмгекке жөндөмдүүлүгүн эркин ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү менен иштөө укугу эркектерге караганда мыйзамдык жактан кыйла кечирээк белгиленген. Бул негизинен алгачкы общиналык коомдун доорунан бери аялдын ролу очокту сактоо, үй-бүлөгө, балдарга кам көрүү болгондугу менен түшүндүрүлөт.

Эмгек укугу – мамлекет өзүнүн социалдык саясатын жүргүзгөн тармактардын бири. Анын демографиялык компоненти жумушчулардын көбөйүшүнө шарт түзүү аркылуу ишке ашат. Көбөйүү процесси жөнүндө сөз кылып жатып, активдүү энелик жана жаңы төрөлгөн ымыркайлар мезгилиндеги аялдардын ден соолугунун абалы ой жүгүртүү үчүн олуттуу себеп экенин белгилей кетүү керек. Жыл сайын оорулуу төрөлгөн балдардын саны өсүүдө, анын ичинде перинаталдык мезгилде пайда болгон аномалиялар менен. Эрте төрөлгөндөрдүн, кош бойлуулуктун

Бул иштин негизинде
уч. инспектор Ю.И.Н. Маматазизова Н.К.

татаалданышы жана төрөттөн кийинки мезгилдеги оорулардын саны өсүүдө. Энелердин ден соолугуна алардын эмгек шарты чоң деңгээлде таасир этет. Демек, аялдарды зыяндуу, кооптуу жана зыяндуу жумуштарга тартуу маселеси актуалдуулугун жоготпой келет.

Социалдык теңчиликти камсыз кылуу - Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-беренесинде социалдык мамлекеттин концепциясы, анын саясаты адамдардын татыктуу жашоосун жана эркин өнүгүшүн камсыз кылуучу шарттарды түзүүгө багытталган.

Жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин натыйжалуу ишке ашыруунун эң маанилүү шарты болуп коомдун ар бир мүчөсүнө эмгек шарттарында да, жумушсуздук, оору, майыптык же карылык шартында да ден соолук жана бакубатчылыкты сактоо үчүн жетиштүү жашоонун минималдуу деңгээлин кепилдеген социалдык саясатты ишке ашыруу саналат. Бул контекстте бирдей баалуу эмгек үчүн бирдей акы төлөөнү камсыз кылуу өзгөчө мааниге ээ, бул рынок экономикасынын шартында аялдардын эмгекке кошкон салымын системалуу түрдө баалоону жоюу үчүн өзгөчө мааниге ээ.

Аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу проблемаларын чечүү коомдун бир катар башка актуалдуу маселелерин, анын ичинде демографиялык, үй-бүлө, балдарды тарбиялоо жана ишке орноштуруу маселелерин чечүүнү тездетүүгө жардам берет, бул каралып жаткан теманын маанисин жана актуалдуулугун баса белгилейт.

2. Диссертацияга коюлган талаптардын алкагындагы илимий натыйжалар.

Каралып жаткан диссертациялык изилдөөнүн алкагындагы илимий натыйжалар катары төмөнкү жоболор саналат:

1-натыйжа. Кыргызстанда болуп өткөн тарыхый жана саясий процесстерден улам шартталган эмгек мыйзамдарында тең укук институтунун калыптануу жана өнүгүү тарыхынын автордук 4-этаптан турган мезгилдүүлүгү иштелип чыккан: советтик доорго чейин, советтик мезгил, постсоветтик мезгил, заманбап мезгил.

2-натыйжа. Эмгек чөйрөсүндөгү теңдик жөнүндөгү түшүнүктөр тарыхый өнүгүүнүн жүрүшүндө бир нече жолу өзгөргөн. Аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салууну талдоо бул маселени гендердик теңдиктин эмгек мамилелеринде ишке ашырылышы катары эмес, аялдардын эмгек укуктарын кошумча укуктук коргоону талап кылган контекстте караш керектигин көрсөтөт. Бул үй-бүлө иши жана балдарды тарбиялоо менен байланышкан милдеттердин салттуу бөлүштүрүлүшү, ошондой эле

аялдардын физиологиялык өзгөчөлүктөрү менен байланышкан. Эмгек чөйрөсүндө теңдик принцибин ишке ашыруу аялдар үчүн эмгек мамилелеринде кошумча укуктук коргоо чараларынын болушу шартында гана мүмкүн болот. Бул коргоо аялдардын эмгек укуктарын камсыздоого багытталган механизмдерди гана эмес, аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун да камтышы керек.

3–натыйжа. Эл аралык укуктун аялдардын эмгек укуктарын коргоодогу ролу жана мааниси – бул жыныс боюнча дискриминацияны жоюуга жана аялдардын эмгегин өзгөчө жөнгө салууга багытталган эл аралык стандарттарды иштеп чыгууда турат. Ал ошондой эле алардын иштешинин натыйжалуулугун кийинки көзөмөлдөөдө да көрүнөт. Муну менен бирге, аялдардын эмгегин жөнгө салган эл аралык нормаларды ишке ашыруу, бул нормалар өздөрү дагы жакшыртууну талап кылып жатканын көрсөтүүдө, себеби алар же эмгектенген аялдардын беттешкен көйгөйлөрүнүн бүт спектрин камтыбайт, же декларативдүү мүнөзүнө байланыштуу, иш жүзүндө жетишерлик натыйжалуу эмес. Улуттук мыйзамдар азыркы учурда белгиленген чөйрөнү жөнгө салууда эл аралык укуктук актылардан дагы жакшыраак курал болуп турат.

4–натыйжа. Аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу социалдык адилеттүүлүк принцибине негизделиши керек, ал эми бул принцип эмгек мамилелериндеги бардык жарандар үчүн тең укуктарды жана шарттарды түзүүнү көздөйт, эмгек жөнгө салуунун биримдиги жана ажыратылышын айкалыштыруу аркылуу. Бул жашы жете элек жарандар, балалуу аялдар жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар сыяктуу айрым категориядагы кызматкерлердин социалдык коргоосун күчөтүүнү камтыйт. Эмгек жөнгө салуусунун дифференцияланышы атайын жеңилдиктерди камтышы керек, бул гуманизмди, адамга болгон чыныгы камкордукту жана социалдык адилеттүүлүктү чагылдырат.

5–натыйжа. Аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат.

6–натыйжа. Кыргыз Республикасында үй жумушун укуктук жөнгө салуу эмгек рыногунун заманбап талаптарын канааттандырбай тургандыгы жана совет доорундагы экономикага багытталгандыгы жөнүндө корутунду негизделген. Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинде камтылган үй жумушунун аныктамасы анын өзгөчөлүктөрүн жетиштүү түрдө

чагылдырбайт. Ушуга байланыштуу, эмгек мамилелеринин бир түрү катары үй жумушуна аныктама сунушталган

7–натыйжа. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында аялдардын коопсуздугун камсыз кылууга, анын организминде терс таасирлерден коргоого, репродуктивдүү функцияны максималдуу түрдө сактоого багытталган эмгекти коргоонун өзгөчөлүктөрүн жана аялдардын эмгегине айрым чектөөлөрдү аныктайт деген корутунду формулировкаланган. Ушуну эске алуу менен, аялдардын эмгегин коргоонун автордук аныктамасы берилген.

8–натыйжа. Кыргыз Республикасында аялдардын эмгегин укуктук коргоону камсыз кылуу максатында дискриминация окуясын далилдөөнүн тартибин өзгөртүү; дискриминация маселелерин кароо үчүн адистештирилген органды түзүүгө; билим берүү уюмдарынын окуучуларды ишке орноштурууга катышуусун мыйзамдык деңгээлде камсыз кылууга; коомдо дискриминацияга чыдамсыздыкты түзүү сунушталат.

3. Диссертацияда келтирилген изденүүчүнүн корутундуларынын жана натыйжаларынын негиздүүлүгүнүн жана тууралылыгынын даражасы

1–натыйжа. Негизделген, укук доктриналарды, адат укугу, советтик укук системасы, эгемендүүлүк доору жана заманбап кийин конституциялык мыйзамдарды талдоого алынгандыгы менен тастыкталган.

2–натыйжа. Натыйжасы ишенимдүү, анализге негизделгендиктен негиздүү аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу бул деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет маселеге гендердик көз караш менен эмес, көп каралышы керек эмгек мамилелеринде тең укуктуулук, зарылчылыктын шартында канча аялдардын эмгек укуктарын кошумча укуктук коргоону камсыз кылуу.

3–натыйжа. Ишенимдүү, эл аралык укуктун аялдардын эмгек укуктарын коргоодогу ролу жана мааниси – бул жыныс боюнча дискриминацияны жоюуга жана аялдардын эмгегин өзгөчө жөнгө салууга багытталган эл аралык стандарттарды иштеп чыгууда турат. Ал ошондой эле алардын иштешинин натыйжалуулугун кийинки көзөмөлдөөдө да көрүнөт.

4–натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу социалдык адилеттүүлүк принцибине негизделишин талдоосунан келип чыгат.

5–натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук

статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат.

6-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, үй жумушун укуктук жөнгө салуу эмгек рыногунун заманбап талаптарын канааттандырбай тургандыгы жана совет доорундагы экономикага багытталгандыгы жөнүндө корутунду менен тастыкталган.

7-натыйжа. Натыйжасы ишенимдүү, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында аялдардын коопсуздугун камсыз кылууга, анын организминде терс таасирлерден коргоого, репродуктивдүү функцияны максималдуу түрдө сактоого багытталган эмгекти коргоонун өзгөчөлүктөрүн жана аялдардын эмгегине айрым чектөөлөрдү аныктайт деген корутунду менен аргументтелген.

8-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, Кыргыз Республикасында аялдардын эмгегин укуктук коргоону камсыз кылуу максатында ишке ашырылуучу конкреттүү иш-чараларды сунуштосу менен шартталат.

4. Диссертацияда келтирилген изденүчүнүн ар бир илимий натыйжаларынын жана корутундуларынын жаңылыгынын даражасы

1-натыйжа. Жаңы, анткени Кыргызстанда болуп өткөн тарыхый жана саясий процесстерден улам шартталган эмгек мыйзамдарында тең укук институтунун калыптануу жана өнүгүү тарыхынын автордук мезгилдүүлүгү сунушталган.

2-натыйжа. Жаңы, эмгек чөйрөсүндөгү теңдик жөнүндөгү түшүнүктөр тарыхый өнүгүүнүн жүрүшүндө бир нече жолу өзгөргөндүгү. Аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салууну талдоо бул маселени гендердик теңдиктин эмгек мамилелеринде ишке ашырылышы катары эмес, аялдардын эмгек укуктарын кошумча укуктук коргоону талап кылган контексте караш керектигин көрсөтөт.

3-натыйжа. Жаңылыгы, эларалык укуктун аялдардын эмгек укуктарын коргоодогу ролу жана мааниси – бул жыныс боюнча дискриминацияны жоюуга жана аялдардын эмгегин өзгөчө жөнгө салууга багытталган эл аралык стандарттарды иштеп чыгуу сунушу менен тастыкталат.

4-натыйжа. Салыштырмалуу жаңы, аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу социалдык адилеттүүлүк принцибине негизделиши керек, ал эми бул принцип эмгек мамилелериндеги бардык жарандар үчүн тең укуктарды жана шарттарды түзүүнү көздөйт, эмгек жөнгө салуунун

биримдиги жана ажыратылышын айкалыштыруу аркылуу жүзөгө ашырылат.

5-натыйжа. Жаңы, аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат.

6-натыйжа. Жаны, анткени Кыргыз Республикасында үй жумушун укуктук жөнгө салуу эмгек рыногунун заманбап талаптарын канааттандырбай тургандыгы жана совет доорундагы экономикага багытталгандыгы жөнүндө корутунду менен негизделген.

7-натыйжа. Салыштырмалуу жаны, анткени Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында аялдардын коопсуздугун камсыз кылууга, анын организmine терс таасирлерден коргоого, репродуктивдүү функцияны максималдуу түрдө сактоого багытталган эмгекти коргоонун өзгөчөлүктөрүн жана аялдардын эмгегине айрым чектөөлөрдү аныктайт деген корутунду менен тастыкталган.

8-натыйжа. Жаңы, Кыргыз Республикасында аялдардын эмгегин укуктук коргоону камсыз кылуу максатында сунуталган иш-чаралар менен аргументтелет.

5. Алынган тажрыйбаларды ички биримдигин жана тиешелүү олуттуу көйгөйлөрдү теориялык жана тажрыйбалык милдеттерди чечүүгө багыттуулугун баалоо.

Диссертациялык изилдөө логикалык өз ара байланышкан түзүлүшкө ээ. Изилдөөнүн ырааттуулугу жана биримдиги иштин максатын аныктоо жана теория жана практика менен айкалышта чечилүүчү негизги милдеттерди коюу менен аныкталат.

Диссертациялык изилдөөнүн түзүмү автор тарабынан коюлган негизги максатты жана милдеттерди толук ачып берүүгө мүмкүнчүлүк берет. Сунуш кылынган көйгөйлөрдүн презентациясы бөлүмдөрдүн өз ара ырааттуулугу менен айырмаланат.

6. Диссертациянын негизги жоболорун, натыйжаларын, корутундуларын жана бүтүмдөрүн жарыялоонун толук жетиштүүлүгүн бекемдөө

1. Чонатаева М.С., Торобеков Б.Т., Абдыжапарова Ж. Трудовое право: история возникновения и особенности развития. Вестник МНУ №2 выпуск 2021 год. ISSN 1694-5913. С. 151-157. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2021-2.pdf>

2. Чонатаева М.С., Исмаилова А.С. Эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо жаатындагы Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын

эл аралык стандарттарга жана милдеттенмелерге ылайык келиши. С. 266-269. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-1.pdf>

3. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Балалуу аялдардын эмгек мыйзамында укуктарын коргоо. С. 259-261. Вестник МНУ №1 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-1.pdf>

4. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Балдарга болгон зомбулуктун актуалдуу маселелери. Вестник МНУ №1 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913. С. 262-265. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-1.pdf>

5. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Адам укуктары тутумундагы аялдардын репродуктивдик укуктары. Вестник МНУ №2 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913. С.225-227. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-2.pdf>

6. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Кыргыз Республикасындагы гендердик мамилелер жана гендердик саясат. Вестник МНУ №3 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913. С.224-227. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-3.pdf>

7. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Байыркы дуйнодо феминизмдин жана аялдын укуктук статусун келип чыгышынын тарыхы. Вестник МНУ №3 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 С.219-223. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-3.pdf>

8. Чонатаева М.С., Исмаилова А.С. Кыргыз Республикасында миграция процесстерин мамлекеттик жонго салуу Вестник МНУ №3 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913. С.228-231. <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-3.pdf>

9. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Кыргыз Республикасында аялдардын конституциялык укуктарын коргоо. Вестник МНУ № 1 выпуск 2023 год. ISSN 1694-5913. С.285-289. https://mnu.kg/wp-content/uploads/2024/02/vestnik_1_2023-pechat.pdf

10. Чонатаева М.С., Кудаярова Б.А. Кыргыздын адат укугундагы аялдардын абалы. Вестник МНУ №3 выпуск 2023 год. ISSN 1694-5913. https://mnu.kg/wp-content/uploads/2023/06/vestnik-3_2023_inter.pdf

11. Чонатаева М.С. Законодательные органы регулирования труда женщин в Кыргызской Республике. Рецензируемый научный журнал «Учет и контроль» №11, 2-том, 2023. <https://s-lib.com/journal/uik/>

12. Чонатаева М.С. О статусе трудовых мигрантов и их защите. Научный центр «LJournal» "Scientific achievements of the third millennium", Ноябрь, 2023. С.20-24. <https://doicode.ru/doifile/satm/22/satm11.2023.pdf>

13. Чонатаева М.С. Кыргыз Республикасында аялдар менен эмгек мамилелерин токтотуу маселелери жонундо. <http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/about>

14. Чонатаева М.С. Особенности трудоустройства женщин и лиц с семейными обязанностями. Тенденции развития науки и образования. https://www.elibrary.ru/title_about.asp?id=55127

15. Чонатаева М.С. Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгекке болгон укуктары: эмгек чөйрөсүндөгү эл аралык мыйзамдуулук. Известия вузов Кыргызстана, №2, 2024 год. <http://science-journal.kg/ru/journal/2/about>

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

Автореферат менен диссертацияны салыштыруу процесси көрсөткөндөй, Чонатаева Мээримай Салижановнанын «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» деген темада авторефераты диссертациянын мазмунуна толук дал келет. Негизги жоболорду, корутундуларды жана натыйжаларды, ошондой эле автор тарабынан изилденип жаткан маселелердин логикасын жана ырааттуулугун чагылдырат.

Талаптарга ылайык, авторефератта үч тилдеги резюме бар.

8. Диссертациянын мазмуну жана таризделиши боюнча жетишпестиктер

Диссертациянын ишине оң баа берип, айрым кемчиликтерди жана талаштуу жагдайларды да белгилеп кетүү керек.

Биринчиден, автор экинчи коргоого чыгарылуучу негизги жобосунда эмгек чөйрөсүндө теңдик принцибин ишке ашыруу аялдар үчүн эмгек мамилелеринде кошумча укуктук коргоо чараларынын болушу шартында гана мүмкүн болот. Бул коргоо аялдардын эмгек укуктарын камсыздоого багытталган механизмдерди гана эмес, аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун да камтышы керек. Бирок конкреттүү турдө кандай аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун камтышы керек толук диссертациялык иште каралган эмес. Жалпысынан аялдарды коргоо боюнча конкреттүү чаралар жаатындагы маселелерди кеңири кароо ишти практикалык жактан байытмак.

Экинчиден, автор бешинчи коргоого чыгарылуучу негизги жобосунда аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат. Бирок, диссертацияда автор жумушта аялдардын юридикалык субъектилеринин чектөөлөрүн жетиштүү кененирээк караган эмес. Кененирээк карап чыгуу ишти практикалык жана теориялык жактан байытмак

Үчүнчүдөн, автор илимий ишинде суррогаттык энелик келишим түзгөн аялдарга кош бойлуулук жана төрөт боюнча чектөөлөрдү берүү маселеси чечилген жок деп белгилеп кеткен. Бул чөйрөдө коомдук

мамилелердин өзгөртүлгөн комплекси, ошондой эле суррогаттык энеликти тек гана медициналык-социалдык көрүнүш катары эмес, юридикалык көрүнүш катары карап, негиздүү, бул өзгөрүүлөр ушул чөйрөдө белгилүү бир жеңилдиктерди алуу үчүн талап кылган субъекттердин статусунун маанилүү өзгөрүүлөрүнө алып келди. Ошол эле учурда автор эмгек өргүүсүн берүүнүн тартиби жана шарттарына байланыштуу маселелерди чечүү жолдорун сунуш кылса болмок. Биздин оюбузча, бул маселени кененирээк кароо ишти практикалык жана теориялык жактан байытмак.

Бул эскертүүлөр сунуш берүүчү мүнөзгө ээ жана Чонатаева Мээримай Салижановнанын диссертациялык ишине оң баа берүүгө таасир этпейт.

9. Диссертациянын «Окумуштуулук наамдарды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү» жобого туура келүүсү

Чонатаева Мээримай Салижановна тарабынан даярдалган «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» темасындагы диссертациялык иш өзүнүн түзүмү жана мазмуну, алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы жана маанилүүгү боюнча Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын “Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө” Жобосунун (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 18- январындагы ПЖ №12 Жарлыгы) талаптарына толук жооп берет, ал эми анын автору 12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Пикир Кыргыз Республикасынын ИИМдин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Академиясынын мамлекеттик укуктук сабактар кафедрасынын отурумунда талкууланды жана бекитилди. (2025-ж. 20.01. № 19-протоколу).

**Кыргыз Республикасынын ИИМдин
милициянын генерал-майору
Э.А. Алиев атындагы Академиясынын
мамлекеттик укуктук сабактар
кафедрасынын башчысы, ю.и. к.
милициянын полковниги**

Момбекова Д.М.

**Кыргыз Республикасынын ИИМдин Э.А. Алиев атындагы
Академиясынын мамлекеттик-укуктук сабактар кафедрасынын
кеңейтилген отурумунун № 19-протоколунун көчүрмөсү**

2025-ж. 20.01.

Бишкек ш.

Төрага: МУС кафедрасынын башчысы, ю.и.к. Момбекова Д.М.
(12.00.01)

Катчы: МУС кафедрасынын улук окутуучусу Саипова М.В.

Катышкандар: ю.и.д., доцент Кадырова Ч.А. (12.00.01); ю.и.к., доцент Тагаева А.М.; ю.и.к., доцент Тургунбаев С.Т. (12.00.01); ю.и.к. Каримов А.Б.(12.00.08); ю.и.к.Автандилова С.М. (12.00.01); ю.и.к. Аширов Ж.Т. (12.00.01); улук окутуучу Мырсаканова А.З.; улук окутуучу Саипова М.В.; окутуучу Рыспаев М.Ж.; окутуучу Исмаев Ч.Ж.

КҮН ТАРТИБИ:

Чонатаева Мээримай Салижановнанын 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» аттуу темадагы юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн диссертациясын жетектөөчү уюм катары талкуулоо.

Илимий жетекчиси: Кулдышева Гүлсара Кенжеевна – юридика илимдеринин доктору, профессор.

УГУЛДУ:

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Урматтуу жыйындын катышуучулары, сиздерди изденүүчү Чонатаева Мээримай Салижановнага резюмеси менен тааныштырып өтөйүн.

Диссертациялык изилдөөсүнүн темасы «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу», адистиги 12.00.01. – Укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; Укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы. Диссертациянын темасы К.Ш.Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин Окумуштуулар кеңешинин чечимдерин бекитүү жөнүндөгү ЭАУнун ректорунун 2021-жылдын 3-майындагы № 62-буйругу менен бекитилген.

Изденүүчү диссертациянын темасы боюнча Кыргыз Республикасынын илимий журналдарында жана чет өлкө журналдарында жарык көргөн бир нече

басылмаларда чагылдырылган эмгектерге ээ. Илимий жетекчиси – юридика илимдеринин доктору, профессор Кулдышева Гулсара Кенжеевна.

Диссертациялык иштин мазмуну менен көпчүлүгүңүздөр таанышсыздар, ошентсе да иштин негизги жоболору жана анда каралган маселелер менен дагы бир ирет тааныштыруу үчүн сөздү диссертант Чонатаева Мээримай Салижановна берели.

Диссертант Чонатаева М.С.: Саламатсыздарбы, урматтуу бүгүнкү жыйындын катышуучулары!

Сиздерге сунуштап жаткан «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» аттуу диссертациялык ишимдин темасы бүгүнкү күндүн актуалдуу маселелеринин бирине арналган деп эсептейбиз.

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында жүргүзүлүп жаткан реформаларга байланыштуу эмгек укуктун чектериндеги өндүрүштүк жана социалдык функциялардын өз ара байланышын жана алардын өзгөчө маанилерин изилдөө проблемалары жаралууда. Жумуш берүүчүлөрдүн өз кызматкерлеринин үй-бүлөлүк шарттарына жетишерлик деңгээлде көңүл бөлбөгөнүнөн улам алардын көп учурларда жумушка чыкпай калуусу, ал тургай, кадрлардын бат-бат жумуштан чыгып кетүүгө аргасыз болуусу, жаңыдан алынган кызматкерлерди жумушка үйрөтүүгө кеткен ашыкча чыгым жана убакыт проблемалары пайда болууда.

Өндүрүштү өнүктүрүүгө кызыгдар болгон ар бир мамлекет аялдардын эмгегин укуктук жактан жөнгө салууга умутулууга тийиш. Ошентсе да, аялдардын эмгекке болгон укуктары эркектерге салыштырмалуу бир топ кечирээк мыйзамдык негиздерде бекитилген. Чынын алганда, эмгек, өндүрүшкө байланышкан эң алгачкы мыйзамдарда эркектер менен аялдардын эмгекке болгон укуктук тартиптери жетишерлик деңгээлде так ажыратылып аныкталган эмес десек да болот.

Коомдогу аялдардын эмгегин туура уюштуруу жалпы мамлекеттик маанидеги маселе, аны ийгиликтүү ишке ашыруудан эркектер менен аялдардын тең укуктуулугунун эң эле маанилүү маселелери чечилет. Буга байланыштуу дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө аялдардын эмгекке болгон укуктарын жөнгө салуу абдан актуалдуу проблемалардын бири жана ал кошумча регламентацияларды талап кылат.

Мына ушул себептүү да эмгек кодекстерине жана мыйзамдарына аялдардын эмгектерин жеңилдетүү боюнча бир топ ченемдик актылар киргизилген. Аялдардын эмгегин жеңилдетүүнүн, жумуш убактысын кыскартуунун кагаз бетинде гана калбастан толугу менен турмушка ашырылуусу азыркы учурда бүткүл дүйнөлүк укук таануучулардын көңүлүн өзүнө буруп келет.

Биздин диссертациялык изилдөөбүздө козголгон проблемалар укуктук-юридикалык багытта кем изилденилген маселелерден. Ушул себептүү да аялдарды жумушка алуу, жумуштан четтетүү, жумуш мезгилинде аларга ар түрдүү себептер боюнча убактылуу иштен бошонуп туруу боюнча уруксат

берүү, аялдар үчүн ыңгайлуу болгон мезгилдерде аларга эмгек өргүүсүн берүү (трудоу отпуск) жана ошондой эле алардын үй-бүлөлүк милдеттерин аткаруусуна жолтоолук түзбөө боюнча эмгекке болгон укуктук ченемларды жогорку деңгээлде иштеп чыгуу мамлекеттин күн тартибиндеги милдеттерден.

Жыйынтыктап айтканда, биз тандап алган диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу Кыргыз Республикасында аялдардын эмгегин укуктук жактан иретке келтирүүнүн проблемаларына комплекстүү түрдө теориялык-практикалык анализ жүргүзүүнүн объективдүү зарылчылыктары менен шартталган. Аял-кызматкерлер менен жумуш берүүчүлөрдүн кызыкчылыктарын адилеттүү түрдө баланшташтырууну издөө жана ошондой эле аялдардын эмгек акысында эч кандай адилетсиздиктин, аларга карата кандайдыр үстүртөдөн басынтуунун, дискриминациялык аракеттердин пайда болуусуна жол бербөө максаттарында жүргүзүлүүчү иштер дагы эле болсо алдыда арбын. Жаш кыз-келиндерге жетекчи кызматтагы эркектер тарабынан алардын каалоо-сезимдерине каршы тийиштик кылуу проблемалары да дайыма курч маселе катары каралып келүүдө.

Коргоого чыгарылуучу негизги жоболор.

1. Кыргызстандын эмгек мыйзамдарында тең укуктуулуктун калыптанышы жана өнүгүшү Кыргызстанда болуп өткөн (Россия империясынын, Совет мамлекетинин, эгемен Кыргызстандын) тарыхый жана саясий процесстери менен аныкталат. Эмгек мыйзамдарынын, эл аралык укуктук доктриналардын, советтик укук тутумунун, конституциялык мыйзамдардын жана улуттук доктринанын калыптанышына эгемендикке жана көз карандысыздыкка ээ болгондон кийин чоң таасир тийгизген.

2. Эмгек чөйрөсүндөгү тендик жөнүндөгү түшүнүктөр тарыхый өнүгүүнүн жүрүшүндө бир нече жолу өзгөргөн. Аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салууну талдоо бул маселени гендердик тендиктин эмгек мамилелеринде ишке ашырылышы катары эмес, аялдардын эмгек укуктарын кошумча укуктук коргоону талап кылган контекстте караш керектигин көрсөтөт. Бул үй-бүлө иши жана балдарды тарбиялоо менен байланышкан милдеттердин салттуу бөлүштүрүлүшү, ошондой эле аялдардын физиологиялык өзгөчөлүктөрү менен байланышкан. Эмгек чөйрөсүндө тендик принцибин ишке ашыруу аялдар үчүн эмгек мамилелеринде кошумча укуктук коргоо чараларынын болушу шартында гана мүмкүн болот. Бул коргоо аялдардын эмгек укуктарын камсыздоого багытталган механизмдерди гана эмес, аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун да камтышы керек.

3. Аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу социалдык адилеттүүлүк принцибине негизделиши керек, ал эми бул принцип эмгек мамилелериндеги бардык жарандар үчүн тең укуктарды жана шарттарды түзүүнү көздөйт, эмгек жөнгө салуунун биримдиги жана ажыратылышын айкалыштыруу аркылуу. Бул жашы жете элек жарандар, балалуу аялдар жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар сыяктуу айрым категориядагы

кызматкерлердин социалдык коргоосун күчөтүүнү камтыйт. Эмгек жөнгө салуусунун ажыратылышы атайын жеңилдиктерди камтышы керек, бул гуманизмди, адамга болгон чыныгы камкордукту жана социалдык адилеттүүлүктү чагылдырат. Социалдык адилеттүүлүк принцибин эмгек укугунда ишке ашыруу максатында, Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 2-беренесинде «Эмгек жана ага байланыштуу мамилелерди жөнгө салуунун негизги принциптери» дегенде мындай мазмунда сунуш кылынат: «-жашы жете элек кызматкерлердин, балалуу аялдардын жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдардын эмгек укуктарын камсыздоо».

4. Эларалык укуктун аялдардын эмгек укуктарын коргоодогу ролу жана мааниси – бул жыныс боюнча дискриминацияны жоюуга жана аялдардын эмгегин өзгөчө жөнгө салууга багытталган эл аралык стандарттарды иштеп чыгууда турат. Ал ошондой эле алардын иштешинин натыйжалуулугун кийинки көзөмөлдөөдө да көрүнөт. Муну менен бирге, аялдардын эмгегин жөнгө салган эл аралык нормаларды ишке ашыруу, бул нормалар өздөрү дагы жакшыртууну талап кылып жатканын көрсөтүүдө, себеби алар же эмгектенген аялдардын беттешкен көйгөйлөрүнүн бүт спектрин камтыбайт, же декларативдүү мүнөзүнө байланыштуу, иш жүзүндө жетишерлик натыйжалуу эмес. Улуттук мыйзамдар азыркы учурда белгиленген чөйрөнү жөнгө салууда эл аралык укуктук актылардан дагы жакшыраак курал болуп турат.

5. Аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат.

6. Аялдардын эмгек укугундагы укуктук субъектүүлүгүнө карабастан, эркек менен аялдын ортосунда чыныгы айырмачылыктар бар. Формалдуу теңдик болуусу аялга иш жүзүндө тең укуктарга ээ болууга мүмкүнчүлүк бербейт. Потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрдүн теңдиги алардын практикада ишке ашырылышынын теңдигин билдирбейт. Нормативдик жөнгө салууда аялдардын физиологиялык өзгөчөлүктөрүн жана үй-бүлөлүк милдеттерди аткаруу, балдарды тарбиялоо менен байланышкан өзгөчө милдеттерди эске алуу зарыл, анткени бул кошумча психофизикалык жүктөмдөргө жана жумуштан тышкаркы убакыттын чоң чыгымдарына алып келет. Эне мамилелерин эске алуу, айрыкча балдарын тарбиялап жаткан энелерди, балдардын, үй-бүлөнүн жана коомдун жалпы кызыкчылыктарына шайкеш келет.

7. Үй жумушу – эмгек мамилелеринин бир түрү болуп саналат, анын ичинде жумуштар үй шартында өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен аткарылат. Үй жумушунун өзгөчөлүктөрүнө төмөнкүлөр кирет:

- күнүмдүк көзөмөлдүн жоктугу;
- жумуш убактысын өз алдынча аныктоо, эмгек режимин белгилөө;
- жумуш убактысын жумуш берүүчүнүн тарабынан нормалаштыруу жана эсепке алуу жоктугу.

Үй жумушун ченемдик жөнгө салууда ажыратылган көз караш керек: эмгек ишин уюштурууда; үй жумушчуларынын укуктук абалын аныктоодо; кошумча жеңилдиктер жана кепилдиктерди орнотуу (мамлекеттик мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдарга өзгөчө).

8. Заманбап мыйзам чыгаруу аялдардын социалдык корголушу үчүн туура болушу керек, бул аялдардын мыйзам менен белгиленген укуктарын бирдей ишке ашыруу үчүн оптималдуу шарттарды түзүүнү, ошондой эле алардын материалдык жана руханий муктаждыктарын канааттандырууну билдирет. Аялдардын эмгек чөйрөсүндөгү социалдык коргоо деңгээлин жогорулатуу аялдардын коомдогу абалын жакшыртууга багытталган мамлекеттик программаны иштеп чыгуу жана кабыл алууну талап кылат.

9. Ченемдик жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн эске алып, атайын социалдык коргоону талап кылган аялдардын төмөнкү категорияларын бөлүп көрсөтүү сунушталат: кош бойлуу аялдар, көп балалуу энелер, жалгыз бой энелер, майып балдардын энелери, ошондой эле кичинекей балдары бар энелер. Ар бир категориянын эмгек мамилелериндеги укуктук абалынын талдоосу бул топтордун социалдык корголушун күчөтүү үчүн эмгек мыйзамдарынын айрым нормаларын өзгөртүү зарылдыгын көрсөтөт. Өзгөчө, алардын укуктарын коргоо деңгээлин жогорулатуу жана бул аялдардын эмгек иши үчүн жакшы шарттарды түзүү максатында Эмгек кодексинин 59, 93, 304 жана 306-беренелерине өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү сунушталат.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Урматтуу кесиптештер, анда эмесе талкууну баштайлы, биринчи суроо ю.и.д., доцент Кадырова Ч.А. сизде.

ю.и.д., доцент Кадырова Ч.А.: Саламатсыздарбы! Диссертациялык иш менен таанышып чыктым, Мээримай Салижановна менде эки суроом бар?

Биринчиси: Кыргыз Республикасындагы аялдар жумушка орношууда кандай тоскоолдуктарга жана чектөөлөргө дуушар болушат?

Экинчиси: 3-чу коргоого чыгарылуучу негизги жобосунда төмөндөгүнү негиздеп жатат “.....Муну менен бирге, аялдардын эмгегин жөнгө салган эл аралык нормаларды ишке ашыруу, бул нормалар өздөрү дагы жакшыртууну талап кылып жатканын көрсөтүүдө, себеби алар же эмгектенген аялдардын беттешкен көйгөйлөрүнүн бүт спектрин камтыбайт, же декларативдүү мүнөзүнө байланыштуу, иш жүзүндө жетишерлик натыйжалуу эмес”. Бирок автор жекече ойу кандай конкреттүү эл аралык нормаларды жакшыртууну боюнча өзүнүн түшүндүрмөсүн билдирсе дейм. Автор диссертациялык изилдөөнүн текстинде бул маселе боюнча автордук позициясын так көрсөтпөйт.

Диссертант Чонатаева М.С.: Суроонузга рахмат! Аялдар менен эмгек мамилелери түзүлгөн учурда Кыргыз Республикасынын эмгек мыйзамдары тарабынан төмөнкүдөй кепилдиктер белгиленген, мисалы, аялды жумушка алуу үчүн жумуш берүүчүгө кошбойлуукка же балдарынын болушуна байланыштуу эмгек келишимин түзүүдөн баш тартууга тыюу салынат (КР ЭК 305-беренеси).

Бирок, жумушка алып жатканда жумуш берүүчүнүн дагы бир маселе менен кездешүүсү мүмкүн. Кошбойлуу аялды жумушка алганда жумуш берүүчүгө төрөт жана төрөттөн кийинки убактылуу компенсацияларды төлөө милдети жүктөлөт. Бирок көп учурда жумуш берүүчү социалдык камсыздандыруу фондунун текшерүүсү учурунда ишке орноштурулган аял менен болгон эмгек мамилелеринин чын болушун далилдөөгө мажбур болот, ал эми мындай жагдайлар фонддун социалдык камсыздандыруу каражаттарынан мыйзамсыз чыгымдарды төлөө жөнүндө шек туудурат. Бул кырдаал бир нече себептерден улам парадоксалдуу көрүнүшкө ээ. Биринчиден, Кыргыз Республикасында ар бир жарандын куракка жетүү, ооруп калуу, майыптык, асырачысынын өлүмү, балдарды тарбиялоо жана мыйзамда белгиленген башка жагдайлар үчүн социалдык камсыздандыруу кепилдиги берилет (КР Конституциясынын 44-беренеси 1-бөлүгү). Экинчиден, Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду — Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдында турган, негизги максаты мамлекет тарабынан кепилденген пособияларды, анын ичинде баланы төрөгөнү үчүн төлөмдөрдү камсыздоо болуп саналган атайын финансы-кредиттик мекеме.

Экинчи суроо боюнча: Диссертациялык изилдөөнүн 1.3. бөлүмүндө биз аялдардын эмгек чөйрөсүндөгү укугун коргоо маселесине тийиштуу болгон Эл аралык эмгек уюмунун конвенцияларын изилдегенбиз, ошо менен бирге олкобуздо оз укук коргоо иштерин жургузуп жаткан НПОлордун иш-аракеттерин, эл-аралык мамлекеттик эмес уюмдардын мониторинг (байкоо) отчетторун негизинде биз ушул жыйынтыкка келдик :- аялдардын эмгегин жөнгө салуучу эл аралык стандарттарды практикада колдонуу стандарттардын өзү дагы жакшыртылышы керек экендигин көрсөтүп турат, анткени алар иштеген аялдар туш болгон көйгөйлөрдүн толук спектрин камтыбайт.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Кийинки суроо Жарандык укуктук сабактар кафедрасынын башчысы ю.и.к., доцент Тагаева А.М.

ю.и.к., доцент Тагаева А.М. Саламатсыздарбы, менде да эки суроо: Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында аялдардын эмгек шарттарынын өзгөчөлүктөрү кандай?

Экинчиси, автор изилдөөсүн текстинде (2.3.-бөлүм) жаңы эмгек түрлөрүнүн бири - аралыктан иштөө болуп саналат, деп тастыктап, практикада ал көп учурда ар кандай тармактарда колдонулат деген пикирди билдирген. Азыркы күндө аралыктан иштөө Кыргыз Республикасынын эмгек кодексинде 32¹ бапта каралган. Менин оюм боюнча, бул тармактарды бир кыйла кылдат талдоо жана алардын аргументтери келтирилген диссертациялык изилдөөлөрдү кыйла байытат.

Диссертант Чонатаева М.С.: Суроонузга рахмат! Аялдардын эмгек шарттарына тиешелүү өзгөчөлүктөргө Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 306-беренесинин 3-бөлүмүндө көрсөтүлгөн норма да кирет, аны менен, кош бойлуу боюнча аялдар медициналык мекемелерде милдеттүү диспансеризациядан өтсө, алардын орточо кызматтык маянасы (тарифтик

ставка) сакталат. Нормативдик базаны талдоо азыркыга чейин кош бойлуу маалда аялдарды милдеттүү диспансеризациядан өткөрүү үчүн жумуштан бошотуу тартиби аныкталбагандыгын көрсөттү, ошондой эле кош бойлуулук диспансеризацияны өткөндүгү жөнүндө документтердин тизмеси да белгиленген эмес. Кыргыз Республикасынын «Жарандардын ден соолугун коргоо жөнүндө» мыйзамында (2005-жыл) диспансеризациянын түшүнүгү аныкталган эмес. Бул жагдайда аталган мыйзамга диспансеризация түшүнүгүн аныктоо нормасын киргизүүнү сунуштайбыз, ал башка медициналык текшерүүлөр менен айырмаланып, диспансеризациянын убактысын жумуш убактысынын башка мезгилдерине карай эсептеш керек.

Экинчи суроо боюнча: Диссертациянын 2.3.бөлүмүндө - аялдардын үйдө жумуш аткаруунун укуктук мүнөздөмөсүн изилдеп биз аралыктан иштөө (дистанционная работа) жөнүндө да жалпы талдоо жүргүзгөнбүз. Бул тармакты кылдат изилдөөсү негизи эмгек укугу адистигин (12.00.05 шифр) алкагында жүргүзлсө максатка ылайык болот деп эсептейбиз.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Кийинки суроо ю.и.к. доцент Тургунбаев С.Т.

ю.и.к., доцент Тургунбаев С.Т. Аялдардын үй жумуштарынын укуктук мүнөздөмөлөрүн эске алып, кандай жыйынтыкка келдиңиз?

Диссертант Чонатаева М.С.: Суроонузга рахмат! Үйдө иштөөнүн укуктук жөнгө салуусун жакшыртуу максатында төмөнкүлөр сунушталат: эмгек келишимин түзүү жана жоюу процедурасын аныктоо; үйдө иштегендердин эмгек акысын төлөө тартиби жана өлчөмү; жумушчу укуктарын коргоо жана анын жеке мүлкүн колдонууга компенсация берүү. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Салык кодексине жумуш берүүчүлөрдү үйдө иштегендерге төлөнгөн эмгек акысынын өлчөмүндө мажбурлап төлөнүүчү социалдык камсыздандыруу салыктарынан бир нече жылга бошотууну жана үйдө иштегендерге берилген мүлккө салыктык жеңилдиктерди киргизүүнү сунуштайбыз.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Кийинки суроо, ю.и.к. Автандилова С.М.

ю.и.к., Автандилова С.М.: Сиз Кыргыз Республикасындагы эмгек дүйнөсүндө аялдардын укуктарын коргоону жана коргоону жакшыртуунун кандай көйгөйлөрүн жана жолдорун белгиледиңиз?

Диссертант Чонатаева М.С.: Суроонузга рахмат! Аялдардын эмгек укуктарын коргоо Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 398-беренеси менен жөнгө салынат, анда эмгек укуктарын коргоонун негизги жолу катары мамлекеттик көзөмөл жана текшерүү белгиленген. Практикада мамлекеттик органдар тиешелүү укуктар бузулгандан кийин тиешелүү чараларды кабыл алышат, ал эми анда көзөмөл органдары мамлекеттик эмгек чөйрөсүндөгү ишин алдын алуу түрүндө жүргүзүшү керек. Укук бузуулардын алдын алуу жана аны болтурбоо үчүн биринчи кезекте иш-чаралар жүргүзүлүүсү керек.

Жумуш ордун сактап калуу жана дискриминациянын алдын алуу аялдын боюнда бар болгондо же декреттик эс алууда болуп жатканда анын жумуш ордун сактап калуу укугун, ошондой эле декреттик эс алуунун аякташынан кийин мурдагы же эквиваленттүү жумушуна кайтып келүү укугун камсыз кылууну билдирет. Декреттен кайтып келгенде аялды төмөнкү кызматка которуу дискриминация жана жумуш ордун коргоонун жоктугу болуп саналат, бул гендердик дискриминацияга алып келет.

Дискриминация маселелерин карай турган атайын органды түзүү. Эмгек чөйрөсүндөгү дискриминация маселелерин кароо толугу менен соттордун ыйгарым укуктары болуп эсептелет (КР Эмгек кодексинин 421-беренесинин 3-бөлүгү).

ЖОЖдордун студенттерди жумушка орноштурууга катышуусун күчөтүү, бул жаш адистердин жана мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын дискриминациясын жоюуга жардам берет. ЖОЖдордо түштүн студенттерин жумушка орноштуруу борборлорун түзүү сунушталат; студенттик практика үчүн төлөм киргизүү, ал болочок бүтүрүүчүгө керектүү эмгек тажрыйбасын алуу мүмкүнчүлүгүн берет.

Коомдо дискриминацияга каршы чыдамсыздыкты калыптандыруу. Дискриминация маселесин чечүү мамлекеттик органдар гана эмес, жарандык коом институттары да активдүү катышуусу керек.

төрөга: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Эгерде башка суроолор жок болсо менде мындай суроо? диссертациялык изилдөө 12.00.01 адистиги боюнча жарыяланган, бирок диссертациянын практикалык сунуштарынын текстине ылайык, автор Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексин өркүндөтүү боюнча сунуштарды берет. Менин оюмча, бул теманы 12.00.01 менен 12.00.05 түйүнүндө бекитүү диссертациялык изилдөөнү теориялык жана практикалык жактан байытмак.

Диссертант Чонатаева М.С.: Рахмат сурооңузга, Диссертациянын алдында коюлган максат жана милдеттер түздөн түз 12.00.01 адистиги боюнча жарыяланган, албетте изилдөөнүн объектиси эмгек чөйрөсүндөгү мамилелерди өз ичине камтып аларды жөнгө салып турган Эмгек кодекси талдоого алынган, жана аны өркүндөтүү боюнча сунуштар берилген.

төрөга: ю.и.к. Момбекова Д.М.: Урматтуу кесиптештер эгерде башка сурооңуздар жок болсо, анда иш туралуу пикириңиздерди айтып кетсеңиздер болот.

ю.и.к., Каримова А.Б.: Диссертациянын теориялык жана практикалык мааниси айтылган корутундуларда жана иштелип чыккан илимий жоболордо чагылдырылган. Алынган натыйжалар өз ара байланышта, практикалык сунуштар текшерилген теориялык принциптерге негизделген. Сунушталып жаткан иш Кыргыз Республикасында аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салууну комплекстүү изилдөөдө, ошондой эле бул чөйрөдөгү улуттук мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгууда биринчи болуп саналат.

Автор тарабынан иштелип чыккан жеке корутундуларды жана практикалык сунуштарды кызыкдар тараптардын кеңири чөйрөсү, анын ичинде Кыргыз Республикасынын ЖОЖдорундагы окуу курстары колдоно алат.

Диссертациянын теориялык жоболору жана корутундулары юридикалык илимдин актуалдуу аспектилери боюнча эмгектерди түзүүдө пайдалуу жана укук колдонуу практикасынын өкүлдөрү тарабынан колдонулушу мүмкүн.

Бул диссертация "аялдардын эмгеги" категориясын комплекстүү теориялык кароого арналган илимий изилдөө болуп саналат. Ушул убакка чейин Кыргыз Республикасынын юридикалык илиминде аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу категориясынын теориялык жана укуктук аспектилери комплекстүү талдоо предмети болгон эмгектер болгон эмес.

ю.и.к. Автандилова С.М.: Диссертациялык изилдөөнүн ички биримдиги иштин негизги максатын компетенттүү жана компетенттүү аныктоо жана өз ара байланышта жана логикалык ырааттуулукта чечилүүчү негизги милдеттерди формулировкалоо менен камсыз кылынат.

Коргоо үчүн сунушталган жыйынтыктардын жана жоболордун жаңылык даражасы, биринчи кезекте, автор эмгекте Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуунун теориялык жана практикалык маселелерин комплекстүү карап чыккандыгы менен аныкталат.

Диссертацияда түзүлгөн жыйынтыктоочу корутундулардын жана жоболордун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү изилденүүчү теманын теориялык аспектилерин комплекстүү системалуу талдоо менен аныкталат. Диссертация материалды берүүнүн логикалык ырааттуулугу менен мүнөздөлөт.

Жалпысынан диссертант М.С.Чонатаева жүргүзүлүп жаткан диссертациялык иш ар тараптуу жана кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарга жооп берет. Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, М.С.Чонатаеванын диссертациялык изилдөөсү актуалдуу, теориялык мааниге ээ, ал эми алынган илимий натыйжалар жаңычылдыгы, негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү менен айырмаланат. Бул акырында «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» деген темадагы диссертациялык иш талапка толук жооп берет жана анын автору М.С.Чонатаевага 12.00.01 - укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридикалык илимдердин кандидаты илимий даражасын алууга татыктуу деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

ю.и.к., Аширов Ж.Т.: Диссертациялык иштин илимий жаңылыгы анын тарыхый-укуктук, теориялык-укуктук жана эл аралык-укуктук изилдөөсүндө аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу боюнча, ошондой эле гендердик көз караш аркылуу эркектер менен аялдардын укуктары жана эркиндиктеринин тендиги принципин ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн, аялдардын биологиялык, социалдык жана укуктук статусун эске алуу менен, Кыргыз

Республикасынын мыйзамдарын жакшыртууга багытталган бир катар практикалык сунуштарды иштеп чыгууда жатат.

Аталган диссертацияда аялдардын эмгек укуктарын жөнгө салуу боюнча теориялык негиздер дагы бир канча даражада өнүгүп, изилденип жаткан чөйрөдөгү эң маанилүү аныктамалар такталып, аялдардын укуктарын коргоодо мыйзамдын орду жана ролу көрсөтүлгөн, ошондой эле аялдардын социалдык-эмгек укуктарын ишке ашыруу жана коргоо боюнча укуктук механизмдин элементтери аныкталып, алардын улуттук деңгээлде жана эл аралык-укуктук жөнгө салуудагы өзгөчөлүктөрү белгиленген.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси. Бул иштин прикладдык аспектиси ушул изилдөөнүн жоболорунан жана сунуштарынан жана аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу боюнча чет өлкөлүк тажрыйбадан келип чыгат. Бул иш аялдардын социалдык жана эмгек укуктарын ишке ашырууну жана коргоону жакшыртуу максатында ички эмгек мыйзамдарын кайра карап чыгуу зарылдыгына байланыштуу сунуштарды иштеп чыгат.

Алынган натыйжалардын экономикалык мааниси. Изилдөөнүн алкагында алынган натыйжалар мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлик органдары тарабынан мыйзам долбоорлоо ишин жүргүзүүдө жана аялдардын эмгек укуктарын коргоо жаатында чараларды иштеп чыгууда пайдаланылышы мүмкүн. Эмгек аялдардын эмгек укуктарын коргоого байланышкан темалар боюнча келечектеги изилдөөлөр үчүн баштапкы чекит болуп кызмат кыла алат.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Рецензенттердин пикирлерин жыйынтыктап, диссертация боюнча жетекчи уюмдун сын-пикирлери жана сунуштары төмөнкүчө түзүлдү:

Диссертациянын ишине оң баа берип, айрым кемчиликтерди жана талаштуу жагдайларды да белгилеп кетүү керек.

Биринчиден, автор экинчи коргоого чыгарылуучу негизги жобосунда эмгек чөйрөсүндө тендик принцибин ишке ашыруу аялдар үчүн эмгек мамилелеринде кошумча укуктук коргоо чараларынын болушу шартында гана мүмкүн болот. Бул коргоо аялдардын эмгек укуктарын камсыздоого багытталган механизмдерди гана эмес, аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун да камтышы керек. Бирок конкреттүү турдө кандай аялдарды жалпы коргоо боюнча кеңири чаралар топтомун камтышы керек толук диссертациялык иште каралган эмес. Жалпысынан аялдарды коргоо боюнча конкреттүү чаралар жаатындагы маселелерди кеңири кароо ишти практикалык жактан байытмак.

Экинчиден, автор бешинчи коргоого чыгарылуучу негизги жобосунда Аялдардын эмгек укуктарын ишке ашыруу өздөрүнүн эмгек мамилелериндеги өзгөчө укуктук статусу менен байланыштуу болушу керек деген негизделген жыйынтык чыгарылды. Бул өзгөчөлүк алардын эмгек укуктук субъектүүлүгүнүн чектелгендиги жана эмгек укуктарын ишке ашыруу үчүн атайын укуктук кепилдиктердин болушунда турат. Бирок, диссертацияда автор жумушта аялдардын юридикалык субъектилеринин чектөөлөрүн

жетиштүү деталдаштырган эмес. Кененирээк карап чыгуу ишти практикалык жана теориялык жактан байытмак

Үчүнчүдөн, автор бешинчи корутундусунда айтып жатат суррогаттык энелик келишим түзгөн аялдарга кош бойлуулук жана төрөт боюнча чектөөлөрдү берүү маселеси чечилген жок. Бул чөйрөдө коомдук мамилелердин өзгөртүлгөн комплекси, ошондой эле суррогаттык энеликти тек гана медициналык-социалдык көрүнүш катары эмес, юридикалык көрүнүш катары карап, негиздүү, бул өзгөрүүлөр ушул чөйрөдө белгилүү бир жеңилдиктерди алуу үчүн талап кылган субъекттердин статусунун маанилүү өзгөрүүлөрүнө алып келди. Ошол эле учурда автор эмгек өргүүсүн берүүнүн тартиби жана шарттарына байланыштуу маселелерди чечүү жолдорун сунуш кылбайт, суррогат энелик келишимин түзгөн аялдар үчүн кош бойлуулук жана төрөт энелик. Биздин оюбузча, бул маселени кененирээк кароо ишти практикалык жана теориялык жактан байытмак.

Бул эскертүүлөр сунуш берүүчүү мүнөзгө ээ жана Чонатаева Мээримай Салижановнанын диссертациялык ишине оң баа берүүгө таасир этпейт.

төрага: ю.и.к., Момбекова Д.М.: Урматтуу кесиптештер, эгерде сунуш, каалоо жана сын-пикир айтууга каалоочулар жок болсо, анда талкуунун жүрүшүндө «диссертация коргоого сунуш кылынсын» деген бир сунуш түштү. Бул сунушту добушка коёмун. Башка сунуштар жокпу?

Жок.

Чонатаева Мээримай Салижановнанын «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» аттуу темадагы юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн диссертациялык ишин коргоого добуш берип коюнуздар.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары:

«Макул» - жыйында катышкандардын бардыгы;

«Каршы» - жок;

«Калыс» - жок.

Отурумдун чечими:

Кыргыз Республикасынын ИИМдин милициясынын генерал-майору Э.А.Алиев атындагы Академиясынын мамлекеттик-укуктук сабактар кафедрасынын жыйынынын токтому.

1. Чонатаева Мээримай Салижановнанын юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн «Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу» деген темадагы диссертациясы: 12.00.01 – укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдердин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн берилген диссертациясы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын “Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө” Жобосунун (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 18-январындагы ПЖ №12 Жарлыгы) талаптарына толук жооп берет;

2. 12.00.01 – укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистиги юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Чонатаева Мээримай Салижановна “Кыргыз Республикасындагы аялдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу” аттуу темадагы юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн диссертациялык иши ачык коргоого сунушталсын.

**КР ИИМдин Э.А. Алиев атындагы
Академиясынын мамлекеттик укуктук сабактар
кафедрасынын башчысы,
ю.и.к., милициянын полковниги**

Момбекова Д.М.

Катчы:

Саипова М.В.

<p><i>Момбекова Д.М. Саипова М.В.</i></p> <p>Колун тастыктайм: Кыргыз Республикасынын ИИМдин Академиясынын Катчылыгы</p> <p><i>Дүйсөмбиева</i> <i>Ж</i></p>
